

nös hangsúllyal – természetesen – a matematikai szaknyelv. „Az élet számos területén ... egy ronda, magyarangol habarék nyelv van kialakulóban, illetve lesz uralkodóvá” – írja. Szomorúan állapítja meg – konkrét példákat felhozva –, hogy tankönyveinkben riasztóan sok a magyartalanság, sőt még a helyesírási hiba is. Ugyancsak kifogásolja a különböző felméréseket is részben magyartalanságuk, részben – nem egyszer – értelmetlenségük miatt.

A további tanulmányokban – több más problémára is kitérve – elsősorban a kétszintű érettségit és az ún. bolognai folyamatot teszi vizsgálat tárgyává. Úgy látja, hogy a kétszintű érettségi egyenlőtlenséget és kontraszelektiót eredményez. Erre vonatkozólag idéz gyakorlatilag az ő álláspontját tükröző, 60 Gödöllői Agrártudomány Egyetem-i professzor (GATE) által kialakított állásfoglalásból: „Semmi garancia nincs arra (józan elgondolás szerint nem is lehet), hogy valamennyi középiskolában nagyjából azonos tárgyválasztási lehetőség nyíljon: egyes (községi, kisvárosi, külvárosi) iskolák tehetséges tanulói behozhatatlanul hátrányos helyzetbe kerülhetnének más ’központi’ iskolák közepes képességű tanulóihoz képest is.”

A bolognai folyamatot több oldalról is kritizálja. Hazánkban volt egy kialakult főiskolai és egyetemi oktatási vonal – megfe-

lelően megfogalmazott célrendszerrel. Ez nem minden országban volt így. „Fogadjuk el, hogy az emelt szintű érettségi kapcsán kialakul a diákok egy, a felsőfokú tanulmányokra igen jól felkészült csoportja. És jön a bolognai folyamat: nagyjából az eddigi főiskolai szintnek megfelelő alapképzésbe taszítják őket...” „Mi lesz velük, tehetségük milyen kibontakozását lehet így biztosítani?” „Tragédia lenne, ha az említett diákréteg – az átlagban elmerülve – lézengésre kényszerülne.” Persze, ez csak egyik, a bolognai folyamat által felvetett problémák közül.

Érdekes különben, hogy bár a szerző matematikus, mennyire hangsúlyozza a magyar irodalom tanításának fontosságát a középiskolában. „Biztos vagyok abban, hogy az irodalomtanításnak központi szerepe van az iskolai oktatásban. Népünk egyik legértékesebb kincsét közvetítheti, azonosságtudatunk kialakításának és nemzetként való megmaradásunknak legfontosabb tényezője lehet.”

Végül is a globalizmus a „fogyasztót” minden kötöttségtől igyekszik megszabadítani, aminek közvetlen hasznát nem látja: „...ilyenek a család, a szülőföld, a haza, a nemzet, a szolidaritás, a vallás, a szeretet, az egyetemes és a nemzeti kultúra, a civil szervezetek, a spontán termelési és értékesítési szövetkezetek”.

Berényi Dénes

A határon túli magyar tudományos műhelyek működésének regionális megközelítése

Az MTA „Magyar Tudományosság Külföldön”

Elnöki Bizottság kiadványai 14., Szerkesztette: Berényi Dénes

MTA Budapest, 2006. 103 lap

A Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága Lendván (Szlovénia) kihelyezett ülésén ünnepelte tízéves évfordulóját, ahol a

rendezvény egyik kiemelkedő eseménye volt „*A határon túli magyar tudományos műhelyek működésének regionális megközelítése*” címen megrendezett vitautülés. A

résztevők örömmel állapították meg, hogy a rendszerváltozásokat követően „*hetven roncsoló év után*” a határon túli magyar közösségek mindegyike meg tudta újítani tudományos életét. Ugyanakkor az is világosan kirajzolódott a tanácskozáson, hogy a továbblépéshez ennek a megújult külföldi magyar tudományosságnak mihamarább új koncepcióra és stratégiára van szüksége.

A lendvai vitaülés eredményeit azok is megismerhetik, akik nem vehettek részt személyesen a rendezvényen, hiszen az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága 14. füzetében közreadta az elhangzott előadásokat és korreferátumokat.

Dr. Berényi Dénes akadémikus az Elnöki Bizottság elnöke, „*Hogyan tovább másfél évtized tapasztalatai alapján?*” című bevezető előadásában kiemelte azt, hogy a Magyarország határain túli magyar tudományos műhelyeknek két lábon kell állniuk, mert csak így törhetnek ki viszonylagos elszigeteltségükből. Olyan új stratégiát kell követniük, amely szerint egyrészt továbbra is szorosan és szervesen kell kapcsolódniuk a megfelelő magyarországi kutatóműhelyekhez, azok kutatási terveihez, de tartozzanak annak az országnak a tudományosságához is, ahol kutatómunkájukat végzik, ahol élnek. Nem tartható fent továbbra az a gyakorlat, amely szerint a határon túli magyar tudományosság csak magyarországi forrásokra támaszkodik, tehát a „*két lábon állás*” követelményének megfelelően feltétlenül hozzá kell férni az adott ország pénzügyi forrásaihoz, sőt ki kell használni az EU-s források kínálta lehetőségeket is. A határon túli magyar tudományos műhelyeknek kapcsolódniuk kell az adott társadalomhoz, hogy tudományos eredményeik hasznosak legyenek az ottani szűkebb és tágabb közösségnek is. Ezt elősegítendő a nagyobb magyar kisebbségi ré-

giókban meg kellene alakítani a Magyar Tudományos és Felsőoktatási Tanácsokat.

A tudományos ülés vitaindító előadását Dr. Horváth Gyula egyetemi tanár, az MTA Regionális Kutatások Központjának (Pécs) főigazgatója tartotta. Vitatéziseit „*A határon túli tudományos műhelyek regionális működésének alapelvei*” címen tárta a hallgatóság elé. Előadásának helyzetfeltáró részében megállapította, hogy a rendszerváltozás a határon túli magyar tudományos kutatásokra ellentmondásos hatást gyakorolt, hiszen egyrészt kialakultak a tudomány szabadságát garantáló politikai és jogi keretek, másrészt felére-harmadára csökkent a kutatási-fejlesztési kapacitások mennyisége, jelentősen mérséklődött a kutatói-fejlesztői állomány. A külföldi magyar tudományosság intézményesülése a kialakulás szakaszában extenzív módon fejlődött, s finanszírozási formái elsődlegesen magyarországi alapítványokból és kutatási programokból származtak. Ma már világosan látható, hogy a szűkös finanszírozás miatt fellépő forrásszerzési kényszer nem ösztönzi a kutatóműhelyek együttműködését, nem segíti elő nagyobb méretű, több éves kutatási programok magvalósítását, így a tudományszervezés korszerű eszközei nem alkalmazhatók.

Vitaindítójában az előadó kiemelte azt a tényt, hogy a határon túli magyar területek gazdasági és kulturális fejlődését segítő kutatóhelyek nem alkotnak egységes rendszert, nem a területi munkamegosztás szempontjait veszik figyelembe, hanem a helyi társadalom és gazdaság fejlesztésétől független, szigetszerű kezdeményezéseknek tűnnek. Ugyanakkor kifejtette, hogy Magyarország és a két legnagyobb magyar népességű szomszédos ország csatlakozása az Európai Unióhoz kedvező feltételeket teremtett a hosszú távú stratégiaalkotás számára, hiszen az Unió strukturális politikája

nagy távú, országhatárokon átívelő térségi stratégiákra is támaszkodik. Magyarország érdeke, hogy a Kárpát-medence alkosson új makrorégiót, ezáltal a magyar területek egységes stratégiai térré válhatnak. Tehát az intézményesült határon túli magyar tudomány működését célszerű korszerűsíteni. A paradigmaváltás lényege az, hogy a spontán módon létrejött kutatási kapacitások további fejlődéséhez jól definiált célokat, s az ezek megvalósítását szolgáló eszközöket fogalmazzunk meg, vezető intézményeket jelöljünk ki és koordinációs forrásokat hozzunk létre.

A korreferátumok sorában Bíró A. Zoltán a Regionális és Antropológiai Kutatások Központjának (Csíkszereda) igazgatója hangsúlyozta, hogy a határon túli tudományos műhelyekkel kapcsolatos jelenlegi anyaországi törődés alapvetően és majdnem kizárólagos jelleggel támogatásközpontú. Az anyaországi támogatási keretek függvényében a támogatást szervező intézmények igyekeznek a lehető legjobban megfelelni a határon túliak által megfogalmazott igényeknek. Véleménye szerint ez a gyakorlat – nagyon sok pozitívuma, nagy energiárfordítása és minden jó szándéka mellett is – csak egy szűk, és nem a legfontosabb szegmensben támogatja a határon túli magyar tudományosságot. Véleménye szerint a határon túli magyar tudományos intézmények működésének legfontosabb problémája jelenleg nem a pénzhiány, hanem a társadalmi folyamatokban való szerepvállalás hiánya, a szakmai bezárkózottság.

Ezt a határon túli kutatók természetesen nem így látják, hiszen az a meggyőződésük, hogy gondjaik alapvetően anyagi jellegűek. Bíró A. Zoltán szerint amíg a magyar kutatóműhelyek nem képesek fölvalálni és működtetni a tudásbázis és innovációs szerepkört, addig a kisebbségi kutatóintézmények csak elszigetelt, önmagukba

forduló, önmaguk fenntartására koncentrálnó intézmények maradnak. A jelenlegi támogatási gyakorlat csupán ezeket az önlegitimáló, versenyképtelen funkciókat támogatja, ezért ezen a helyzeten célszerű változtatni, hogy az intézmények kiléphessenek az „önlegitimáló tevékenység” és ahhoz szükségszerűen kapcsolódó folyamatos panasz diskurzus köréből.

Bitay Enikő az Erdélyi Múzeum Egyesület (Kolozsvár) főtitkára ábrákkal, táblázatokkal szemléltetve egy igen adatgazdag és alapos helyzetfelmérést készített a romániai – benne az erdélyi magyar – kutatásfejlesztés helyzetéről. Szerinte a központi kérdés az, hogy az erdélyi magyar tudományos műhelyek meg tudják-e valósítani a híd szerepet a magyarországi és a romániai kutatópolitikában, így a támogatásban érdekeltté téve mindkét országot, hiszen csak ez teszi lehetővé, hogy hatékonyabban férhessenek hozzá az EU-s forrásokhoz.

Kolumbán Gábor egyetemi adjunktus (Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Csíkszereda) önkritikusan állapította meg, hogy mindezidáig európai mércével mérhető magyar tudományos kutatást nem sikerült intézményesíteni Erdélyben. Véleménye szerint amennyiben nem sikerül a határon túli magyar kutatóműhelyeket, személyeket oly módon integrálni a magyarországi és azon keresztül a nemzetközi kutatási programokba, hogy ezekből a kutatókból tisztességesen meg lehessen élni, akkor az erdélyi magyar tudományművelés továbbra is lelkes amatőrök úri szórakozása marad. A tudományos életben a professzionális munka feltétele a kutatáshoz szükséges anyagi források megléte.

Sikos T. Tamás egyetemi tanár, dékán (Selye János Egyetem, Komárom) szerint a szétforgácsolt kis méretű és kis kapacitású kutatóműhelyeknek megfelelő kompromisszumok kötésével ki kell választani or-

szágonként azt az intézményt, amely hatékonyan képes koordinálni a kutatási programokat, összehangolni a pályázati és publikációs tevékenységet, továbbá eredményesen képviselheti a magyar műhelyek érdekeit az adott ország tudományos életében.

Soós Kálmán (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) főigazgatója, emlékeztetett arra, hogy a politikai és gazdaságirányítási jogaitól megfosztott magyar kisebbséget a demokrácia előretörése és megerősödése mozdította ki a Trianon óta tartó sehonnaiság állapotából, amely kornak egyik fő jellemzője az volt, hogy odahaza a nemzetünkkel való kapcsolattartás főbenjáró bűnnek számított, amely az anyaországban a hivatalos Magyarország oldaláról azzal egészült ki, hogy egyszerűen nem vettek tudomást róluk. Valószínűnek látszik, hogy a határon túli magyar tudományos műhelyek működésében egységes modell a jövőben sem jöhet létre. Az egész magyar nyelvterületet érintő tanácskozásokon ugyanis kiderült, ha a közelítésmód egységes is, néhány általános vonáson túl, ahogyan mások a helyi viszonyok, úgy e régiók tudományos szerveződése is sajátos, ráadásul a régiók önsúlya sem egyforma.

Nagyon nehéz lesz közös nevezőre hozni a fejlesztési elképzeléseket, különösen most a jelenlegi gazdasági helyzetben, amikor Magyarországon a pénz és a politika nyomja rá mindenre a bélyegét. Véleménye szerint alapvető kérdés az, hogyan fogjuk fel a magyarországi és az elcsatolt országrészek viszonyrendszerét a tudományosság terén: úgy fogjuk-e fel, mint hátországot, mint utánpótlási bázist, amelyből feltölthető a magyar tudományosság, vagy ellenkezőleg úgy, hogy annak önmagában véve van értéke, létére elemi szükség van az adott régióban.

Szarka László (MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest) igazga-

tó szerint a továbblépés egyik lehetősége a korábban létrejött, illetve az elmúlt években kialakult határon túli felsőoktatási intézményekkel rendszeresített akadémiai intézményi kapcsolatrendszer kialakítása lehetne. Ezek az intézményközi együttműködési formák nem csupán a „*határon túli*” címkével ellátott akadémiai támogatási forrásokból merítenének, hanem mindkét oldalon mozgósíthatnák saját erőforrásaikat is.

Tóth Pál Péter (KSH Népeségstudományi Intézet, Budapest) tudományos tanácsadó szerint a határon túli magyar tudományosságot szétaprózott, kisméretű kutatási műhelyek jellemzik, melyek vezetői esetenként még a saját városukban működő egyéb tudományos műhelyek létezéséről sem tudnak. Jellemző kommunikációs zavar van, amelyen csak a kutatási helyek integrációja, hálózatba szerveződése segíthet.

Végh László (Bibliotheca Hungarica, Forum Kisebbségkutató Intézet, Somorja) igazgató idézte a csehszlovákiai magyarok 1988-as Memorandumát: „*Visszatekintve az elmúlt 70 évre megállapítható, hogy a csehszlovák állami politika, a magyar kisebbséget a köztársaságon belül mindig ideiglenes jelenségeként kezelte. Létét és kultúráját soha nem tekintette a köztársaság olyan alkotórészének, mely a maga sajátos értékeivel gazdagíthatta volna közös országunkat. A magyar művelődésnek, tudománynak, művészetnek, muzeológiának stb. nincs egyetlen hivatalos intézménye sem.*” Természetesen ma már szép számmal működnek szlovákiai magyar tudományos műhelyek, amelyek közös jellemzője, hogy kivétel nélkül civil kezdeményezés révén jöttek létre és a mai napig, egyik sem részesül alanyi jogon szlovák állami támogatásban.

Görömbei András (MTA „Magyar Tudományosság Külföldön” Elnöki Bizottság kijelölt elnöke) zárszavában kiemelte azt a vitathatatlan tény, hogy a magyar tudomá-

nyosságnak szerves része minden magyar tudományos érték, bárhol élnek is azok a magyar kutatók, akik ezeket az eredményeket elérték. Az Elnöki Bizottság tíz évvel ezelőtt éppen azért jött létre, az volt az egyik legfőbb törekvése, hogy létrehozza és segítse a magyar tudományosság egységét, szerveztségét. Mára már bebizonyosodott, hogy a határon túli magyar tudományosság olyan funkciókat tud betölteni, olyan értékeket tud teremteni, amelyeket rajta kívül senki más nem teremthet. Kettős kötődése folytán – optimális esetben – példaértékű eredmények forrása lehet.

Görömbei András kiemelte: az egyes kisebbségi magyar régiók tudományos feladatai és lehetőségei egymáséitól is jelentősen különböznek, tehát nem lehetséges egyetlen modellt alkalmazása a magyarországi támogatáspolitikában, hiszen hiányzik az eredmények egységes értékelésének a lehetősége is. Ugyanakkor ma már egyre többen látjuk azt, hogy a kezdeti lendület

után a kisebbségi magyar tudományosság megtorpant, saját adottságai-lehetőségei alatt termel.

Ugyancsak egyre többen képviselik azt a nézetet, mely szerint létre kell hozni – országonként külön-külön – a határon túli régiók tudományos tanácsait, amelyek felelősséget vállalnak az adott régió tudományosságának alapvető tényezőiért. Tehát mindenképpen korszerűsíteni kell a határon túli magyar tudományosság működését. A lendvai rendezvényen körvonalazódtak a célkitűzések, az alapelvek és a feladatok, megfogalmazódtak egy korszerű határon túli magyar tudományos nemzetstratégia legfontosabb elemei. A mai kihívásokkal sikeresen szembesülő határon túli magyar tudományos nemzetstratégia mielőbbi részletes kimunkálása és megvalósítása – ez a lendvai tanácskozás legfőbb konklúziója – immár halasztást nem tűrő összmagyar érdek.

Süli-Zakar István

Észak-Alföld

Szerk.: Baranyi Béla. MTA Regionális Kutatások Központja – Dialóg
Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 2008. (Kárpát-medence régiói, 8. kötet. –
Sorozatszerk.: Horváth Gyula) 516 lap

Az *Észak-Alföld* című könyv, a *Kárpát-medence régiói* című (sorozatszerk.: Horváth Gyula) monográfiatorozat legújabb kötete a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja kiadásában és gondozásában, az MTA RKK és a Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma közötti együttműködési megállapodáshoz is kapcsolódva, az MTA RKK Debreceni Osztályán készült Baranyi Béla szerkesztésében. A közös szerzőgárda közreműködésével született munka első-

ként elemzi monografikus jelleggel az Észak-alföldi régió rendszerváltást követő területi, gazdasági, társadalmi folyamatait és azok várható tendenciáit. A napjaink regionalizációs folyamatai során létrehozott Kárpát-medencei régiók részben követik a történelmileg kialakult tradicionális régiók területi határait, egyszersmind alkalmazkodnak az új követelményekhez.

A *Kárpát-medence régiói* című nagyszabású monográfiatorozat döntően a történelmi Magyarországot magában foglaló